

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via G. Mazzini št. 10/I.
Tel. 33-46 — Poštni predaj (Cassella postale) Videm 136. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto IX. — Štev. 11 (177)

UDINE, 16. - 30. JUNIJA 1958

Izhaja vsakih 15 dni

RIMSKI VLADI

Komaj dobro leto za lansko pozebo in slano v mesecu maju so se v noči od 21. do 22. junija letos razdivjale vode hudournikov, potokov in rek po Beneški Sloveniji in po bližnji Furlaniji izpod naših predalpskih hribov.

Letošnja škoda je po divjanju vode dosti hujša od lanskega majskega mraza. Samo letošnja škoda na pridelkih, na hramih, na mostovih, cestah in njivah gre v milijarde. Furlanija in Beneška Slovenija pa bosta na žalost še dolgo vrsto let občutili posledice na njivah in vinogradih, ki jih je odnesla motna voda naraslih hudournikov. Sploh ne vemo, ali bo kdaj iz orne zemlje, ki jo pokriva debela plast proda, še vzrasla kakšna poljedelska kultura. Kdaj bodo ozelenela prodišča na njivah od Podbonesca do Šetra, od Čedadu do Cente?

Zvonjenje zvonov po cerkvah in telefonski pozivi na pomoč so spravili skupaj v človečanski solidarni akciji vse prebivalstvo na noge, da so reševali, vsaj človeška življenja in iztrgali valovom majhen kanec najnujnejših in najbolj potrebnih stvari. Javne oblasti od najvišjega predstavnika oblasti, od prefekta Videmske province pa do najskromnejšega gasilca in karabinerja so pritekale na mesta najbolj dramatičnega divjanja voda in delila s prebivalstvom težke ure grozote in uničenja. Toda vsa ta akcija humanističnega sočustvovanja je imela in morala imeti samo značaj gasilske akcije, ki skuša pogasiti požar in omejiti plamene ter na koncu vendarle ostane in je ostalo tudi pri nas samo pogorišče.

Kot pusto pogorišče izgledajo še sedaj nekateri prej cvetoči predeli Furlanije in Beneške Slovenije. Vsa javnost v Beneški Sloveniji in Furlaniji je sicer hvaležna za prvo pomoč, ki jo dajejo razne ustanove, kot n. pr. italijanski Rdeči križ, Cassa di risparmio v Vidmu in druge. Toda vsa ta prva pomoč je res samo »primo soccorso«, le obliž za najhujše rane gospodarsko uničenih družin, je le vbogajme za stotine kmetov, ki jih je ena sama noč vrgla med berače. Predolgo sta bili Beneška Slovenija in Furlanija zanemarjeni in zapostavljeni od centralne rimske vlade. Zaradi tega vsa javnost v Videmski upravičeno pričakuje in zahteva od Rima, da ne bo postopal z beneškimi Slovenci in Furlani tako, kot se postopa navadno o priliki navadnih elementarnih katastrof, pri pogostih povodnjih in točah, ko se odpišejo samo za eno leto davki in izgledajo v parlamentu denarna podpora od nekoliko stotin milijonov lir. Samo takšna pomoč je premajhna in ne bo mogla spraviti težko prizadetega prebivalstva spet k sebi, da bi moglo na poškovanji zemlji sploh delati in živeti.

Parlament in senat morata skleniti takšne zakone, določiti takšno podporo, ki bo ne samo poravnala škodo v tolikšni meri, da bodo uničeni beneški Slovenci in Furlani obnovili vsa opustošena polja, vse poplavljenе hiše, vse razrušene tehnične prometne objekte, ampak da bodo, kar je najbolj važno, varni pred novimi hudimi urami v naših meteorološko najbolj ogroženih krajih.

V hribih nad Beneško Slovenijo imamo največje padavine ne samo v Italiji, temveč v celi Evropi. V gorovju Muzev in Kanina pade letno 3709 mm dežja, v Učji 3600 mm, na Matajurju 3000 mm, medtem ko v Čedadu komaj 1754 mm in dalje v notranjosti Treh Benečij še manj. Zaradi tega je skoraj reden normalen pojav, da imamo v Beneški Sloveniji vsakih pet let večjo povodenj, vsakih deset let pa katastrofalen elementaren izbruh. Pred komaj šestimi leti smo imeli v februarju 1952 v občinah Dreki, Grmeku, Sovodnjah, Podbonescu in drugih krajih Beneške Slovenije 2 m debelo plast snega in iz tega nastale snežne plazove, ki so odnašali hiše, senike in podirali gozdove. Med vojno je divjala leta 1944 ne samo razdiralna sila fašističnih in nacističnih band, temveč je še velika povodenj zalila vojna pogorišča po Nadiških

dolinah. Zgodovinske kronike poročajo o rednih velikih povodnjih vsakih 10 let, ki od pamtveka pustošijo Beneško Slovenijo in nanašajo nerodoviten prod po njivah bližnje Furlanije.

Agrarni strokovnjaki na bivših katedrah ambulantih in na sedanjem provincialnem agrikulturnem inšpektoratu so napovedovali in še napovedujejo katastrofalne povodnji in upostošenja, če ne bodo oblasti hitro in definitivno uredile hudournikov in zares pogozdile melišča v Beneški Sloveniji.

Vse naše prebivalstvo se zaveda, da ne pomagajo nič še tako dobri zakoni o bonifikaciji montagne in o conah depresah, če se pa ti zakoni ne izvajajo, če je preveč birokratičnega zavlačevanja pri dajanju kreditov, v konstituiranju konzorcijev, v postavljanju predoigih terminov za podelitev že določenih državnih kontributov.

Vsi ljudje v Videmski provinci želijo in zahtevajo, da ne bi rimska vlada hotela popraviti ogromne škode samo z novimi ali pa starimi zakoni o bonifikacijah in raznih konzorcijih, ampak da dā vlada takoj na razpolago nekaj milijard lir, ki se morajo izdati, uporabiti in likvidirati v kratkem roku treh, največ petih let.

Ekonomsko stanje v Beneški Sloveniji in Furlaniji je že bilo pred strašno nočjo 21. junija takšno, da so tisoči bežali od doma v Belgijo, Francijo, kamorkoli v tujino, da bi mogli oni sami in njihovi otroci živeti življenje, vredno človeka.

Ce misli vlada odpraviti poplavljenice iz Beneške Slovenije in Furlanije z navadno malomarno brezbriznostjo, kot jo kaže za navadne poplave v Piemontu, v Polesine, ali pa kot jo je pokazala o priliki lanske pozebe pri nas, ko je šele letos po enem letu razdelila po partijskih kriterijih nekoliko sto kvintalov žita, potem bomo imeli, to ve vsak človek v Furlaniji, prihodnjo pomlad beg novih tisočev z zemlje. Še letos poleti mora dati vlada ne milijonsko, temveč milijardno pomoč, da ne bodo tekli še zadnji tokovi žive zdrave delovne sile iz Beneške Slovenije in severovzhodne Furlanije, da ne bo pri nas še hujša puščava kot pa po povodnji.

Globoka žalost in ne neumna škodoljnost nas sedaj tare, ko pomislimo na to, da so oblasti kot slepci zanemarile Beneško Slovenijo in jo bonificirale ter

pogozdovale samo z nacionalističnimi frazami, s flikanji cest in malih vodovodov, z beraškimi Cantieri di lavoro ter s tem pripravljale tudi postopno uničenje s prodrom bližnje rodovitne Furlanije. Beneška Slovenija in Furlanija sta nerazdružljiva skupnost. Kdo prvo zanemarija, uničuje drugo. Kdor ljudem v Beneški Sloveniji ne daje gospodarske in narodne enakopravnosti, ki jim gre po naravnih zakonih, po jasnem določilu Ustave, kdor straši naše ljudi, kdor jih spravlja v podrejen položaj, kdor jim jemlje veselje do življenja in jih podi tako v tujino, ta uničuje ne samo ljudi, ta uničuje tudi zemljo, najprej v hribih in nato v furlanski ravnini.

Rimska vlada ne sme gledati na popravila sedanje škode samo s političnega stališča, da bi samo poslanci vladne večine reševali po svojih političnih kriterijih situacijo, nastalo zaradi strašne škode, ki je prizadela vso Furlanijo. Parlamentarci vseh političnih strank bodo komaj kos, če se vsi skupaj združijo, da omogočijo z vso veliko in takojšnjo vladno pomočjo novo življenje na puščavskem ozemlju poplavljenih predelov.

Isti črni oblaki kot nad Beneško Slovenijo so prinesli razdejanje tudi na Kobarškem v sosednji prijateljski državi. Obe državi sta v obmejnem prometu našli pravo formulo za skupno miroljubno sožitje. Mislimo, da bi bilo dobro, da Italija in Jugoslavija koordinirata svoje bonifikacijske in pogozdovne napore v porečju Nadiže, ki je skupnega interesa za obmejno prebivalstvo s te in one strani. S tem bosta zgradili novi močni opornik v zgradbi skupnega prijateljstva v tem delu Evrope.

Dolina Aosta in Beneška Slovenija

Letos dne 4. maja je umrl v Villeneuve v Dolini Aosta opat August Petigat v starosti 73. let. Še kot mlad duhovnik je zapustil svoje ožje valdostansko domovino in se preselil v Francijo, v Pariz.

Pišemo o tem francoskem duhovniku v našem listu zato, ker je usoda francoske narodne manjšine v Dolini Aosta podobna usodi Beneške Slovenije. Dolina Aosta je naseljena s francoskim prebivalstvom

Prav tako kot pred šestimi leti, ko so snežni plazovi odnašali hiše, podirali drevesa, tako je tudi sedaj v noči od 21. do 22. junija zadela ista nesreča Beneško Slovenijo in naše brate Slovence onstran meje na Unejskem v kobarškem kotu.

Nekje na Kobarškem Stolu, Breškem Jalovcu, Matajurju in Mijo so se utrgli oblaki in ogromne količine vode so se zlele po senošetih, jarkih, strugah, potokih in hudournikih v doline, v strugo Bele pri Breginju in strugo Nadiže pri Logjeh. Od vseh strani so potoki prinašali nove velikanske valove voda, kamenja, proda in izrutih dreves. Vse to se je valilo po Nadiži navzdol in odnašalo mostove, podiralo mlino in bregove, poškodovalo vodovode ter zasipalo okolna polja pri Robiču z debelim prodrom. Zemeljski plazovi in usadi z gora so zasuli ceste. Voda je odnašala les in ravno pokošeno seno.

Razdivjale so se vse vode na Tolminskem in ne samo Nadiža. Okoli Kobarida je delala škodo Idrija, ki že itak težko teče pri navadni vodi po kobarškem blatu. S Kolovrata so zdrveli hudourniki na cesti ob Soči.

Kot v Podbonescu in drugih vaseh v Beneški Sloveniji, tako so tudi onstran meje navzgor ob Nadiži ljudje v Robiču preživeli strašno noč, ker je voda preplavila vas in segala po 1 m visoko po hišah. Odpeljati so morali živino in odnesti živila in druge najnujnejše družinske potrebine iz hiš.

Voda je odnesla po vrsti mostove ali pa jih je omajala in jih izpodkopala. Izpodkopala je obokani most v Logjeh, odnesla viseči most pri Podbeli ter na cesti Robič-Cedad.

Še dobro za vasi kobarškega kota, da leže visoko nad Nadižo ter je zaradi tega

trpel edino Robič, ki leži nizko ob vodi.

Sedaj tudi na Tolminskem, zlasti v kobarškem kotu ocenjujejo oblasti nastalo škodo. Razni inženjerji za vodno gospodarstvo sekcije Soče, za gozdno upravo, za kmetijstvo in za ceste proučujejo in ocenjujejo nastalo škodo ter že delajo načrte za izgradnjo jezov na Nadiži in njenih pritokih, za še bolj intenzivno in sistematično pogozdovanje, da bi v bodoče preprečili divjanje voda, če bi se še utrgli oblaki.

Beneška Slovenija s sosednim Tolminskim ima največ padavin v Evropi. Prebivalstvo pozna dolgotrajno pomladansko in jesensko deževje ter vmes še katastrofalne nalive in povodnji. Mi beneški Slovenci in oni na Unejskem v gornjem toku Nadiže in Soče imamo isto usodo ogromnih padavin, ki poleti zastirajo z oblaki hribe in planine, od časa do časa, vsakih nekoliko let pa narasle vode rušijo po dolinah vse, kar je zgradila in obdelala človeška roka.

Ista šiba nas tepe, sila naravnih katastrof. Približno podobni so pogoji za obdelovanje, podobne klimatske prilike. Isti jezik govorimo z malenkostno različnimi lokalnimi dialekti in trpimo isto trpljenje od elementarnih nezdod.

Ce smo znali v prijateljski atmosferi obmejnega prometa približati v duhu koeksistence različne socialne sisteme in oslabil razdiralne hudournike nacionalizma, bomo morali tudi mi v Beneški Sloveniji, Furlaniji in na Unejskem v kobarškem kotu, na Bovškem in vsjerod ob gornji Soči najti moči in sredstva, da zavezimo nebrzdane sile gorskih voda, da novi rod ne bo poznal več takšnih strašnih noči, kot je bila med 21. in 22.VI.1958.

ter pripada novi Italiji že od vsega začetka, odkar je bila združena nova Italija. Dolina Aosta je zibelka novega piemontskega kraljestva in nato Zedinjene Italije.

Dolina Aosta ni tako revna in zapuščen kot naša Beneška Slovenija, ker jo obdajajo najvišje gore Evrope in prihajajo zato v Aosto vsako leto stotisoči turistov iz vsega sveta. Toda samo od turi-

zma tudi Francozi v Dolini Aosta niso mogli živeti in so se navadni francoski valdostanski kmečki fantje in dekleta izseljevali najprej v Francijo, in nato še v Švico, Belgijo, Nemčijo in Ameriko. Italijanske oblasti se kot po navadi niso brigale za svoje emigrante iz Doline Aosta, ki so delali po vsem svetu. Komaj 25-letni Pedigat je začel organizirati valdostanske emigrante v posebna valdostanska društva, ki so prirejale v domačem francoskem jeziku prireditve, obiskovala vsako leto svojo domovino Aosto in bila v tesnih stikih z domačimi kraji. Za valdostanske emigrante je ustanovil Pedigat poseben časopis »La Vallée d'Aoste«, ki je priobčeval vesti iz domačih krajev in obravnaval probleme iz Doline Aoste.

Kot naš Ivan Trinko je bil Pedigat pesnik in pisatelj ter je izdal knjigo pesmi »Štiri letni časi« in roman, v katerem je opisal življenje mladega slikarja v dolini Aoste, neke vrste kaplana Martina Cederma. Prav kot Trinko je bil Pedigat tudi glasbenik. Vsako leto je Pedigat tudi zbral otroke vseh tisočev valdostanskih emigrantov in jih vodil na počitnice v hribovske kraje Aoste, da so spoznali domovino svojih očetov.

Francozi iz Doline Aoste in beneški Slovenci iz Beneške Slovenije so razdeljeni na dva dela: polovica jih dela v tujini, polovica še živi doma.

Tudi tisti Francozi iz Doline Aosta, ki delajo doma po svojih vaseh, so nezadovoljni, kot smo nezadovoljni tudi mi beneški Slovenci. Ogojčevali so jih za cono franko, ogojčevali za narodnostne pravice in zmanjšali pouk francoščine v šolskem pouku.

Vsa povojna leta so dajali Francozi iz Doline Aosta pri volitvah svoje glasove demokristjanom. Ker ni demokristjanska uprava izpolnila nobene svojih obljub, so se Francozi v Aosti uprli in samostojno nastopili kot Valdostanska unija. Sprašujemo se, kdaj bomo tudi mi beneški Slovenci nastopili tako, kot Francozi v Aosti, ker nam do sedaj niso izpolnili še nobene izmed obljub.

DOLINA MALINA: prej rodovitni vinograd izgleda danes kot pusto pogorišče

GORJANI

HUDA NESREČA PAR DJELU

Prejšnji teden Bepo Dolí taz Brjega e šu seč nekaj smik tu njea host. Kar e sječu 'no smiko, ke ne stala jušto ta nad no skalo, te se mu požiknjilo pod nogami an ubohi mož e spada an šu finivat ta pod skalo. Druzji, ke so bli ejtu blizu, so se tu te buron spustili z varjami anu moža parnesl ta hiši, natuó tu špítanu tu Videm, kjer e bi rikoveran zavoj poškodb, ke e jeu par padcu. U bo muoru ščepati douho časa prej ke o pride ta hiši. Mi ve mu auguramo, ke to poi souse ljepo mu.

GRMEK

NAŠI KMETJE PREJELI PENZJON

Končno je paršú takuó parčakovani član, de so naši kumeti, ki so direktni obdjelovalci zemlje, začel dobivat penzjon. Naš komun šteje donás 73 penzjonistu, ki so stari nad 65 let an zatuó imajo pravico dobivat penzjon, ki sicer ni velik (10.000 lir usakih dva mjesca), a ne

REZIJA

Še o strokovni šoli v Ravenci

V preteklosti smo že enkrat pisali o strokovni šoli, ki so jo pred nedavnim zgradili v Ravenci. Kakor znano, so to šolo zgradili s prispevki države, province, občine in prebivalstva, ki so poleg udarniškega dela zbrali tudi precej veliko vsoto denarja. Stavba je dograjena, manjka ji le notranja oprema, ki bo najbrže že ta mesec nabavljena in tako se bo lahko pričel pouk že letošnjo jesen. Ljudje so zadovoljni, da so zgradili to šolo, ker se bodo mogli sedaj v njej otroci naučiti marsikakega poklica, kar to danes ni bilo mogoče. Učili bodo šivanje in pletenje, dečke pa bodo izučili za mizarje in zidarje.

Ljudje pa niso zadovoljni nečesa drugega. Šolski prostori in vse kar bo v njih, so namreč osebna last župnika iz Ravence, ker je vse prepisano nanj. Od njega bo torej odvisno tudi, če bo šola dobro ali slabo uspevala. Ljudje so zaskrbljeni, kajti če ni šola last države, ne občine in ne župnije, čigava bo jutri, ko župnika ne bo več? Prav gotovo bo last župnikovih dedičev, ki jih mi niti ne poznamo, kajti naš gospod ni domačin, doma je iz neke furlanske vasi.

Dogodil se je slučaj, ne daleč od naše občine, da je nek duhovnik s prispevki ljudstva, države in občine dal zgraditi veliko stavbo, ki jo je potem prodal neki ustanovi za 37 milijonov lir. Na vsak način mi ne dvomimo na našega župnika, zaupamo vanj, a bilo bi mnogo bolje, če bi v pravem času vzel komun iniciativo za gradnjo te šole, ker bi bili tako ljudje bolj mirni in bi imeli večje upanje, da bo šola res njihova in da bo dobro delovala.

Ce so v Ravenci naredili to napako, naj bo to opozorilo drugim občinam, če mogoče namerava kak privatnik priti na ta način do lastnine tako velikega patri-monija. Duhovnik, ki je prejel 37 milijonov lir za prodano šolo, ki jo je ljudstvo zgradilo in bi morala služiti ljudstvu, je s tem denarjem kupil v Furlaniji velikansko posestvo, katerega dobiček uživa on sam.

ZAKAJ SE NAŠI OTROCI SLABO UČE

Šolska vrata so se zaprla. Še nekaj dni in otroci bodo prešli spričevala in potem se bodo pričele poletne vakance. Tudi učitelji bodo odšli na svoje domove. V vsej naši občini sta namreč samo dva domača učitelja, vsi ostali so iz drugih krajev. Tako nimajo naši otroci poleti prilike srečati učitelja, da bi se z njim razgovarjali ali dobili kak nasvet za morebitne popravne izpite v jeseni.

Šolske oblasti bi morale pomagati naši mladini iz te krize. Če že nočejo dati šol v materinem jeziku, naj bi namestili vsaj domače učitelje, če pa teh ni dovolj, naj bi ljudem dali možnost, da bi izbrali učiteljski poklic.

Na žalost je pri nas v Reziji od 15 učiteljev kar 11 suplentov, ki so nameščeni začasno, oziroma le toliko časa dokler ne dobe boljšega mesta v ugodnejših krajih Furlanije. Tako naši otroci nimajo stalnih učiteljev, ampak vsako leto nove in včasih tudi med šolskim letom pridejo in odidejo kar trije ali štirje učitelji. Druga težkoča je tudi ta, da učitelj ne more v tako kratkem času spoznati značaj naših otrok in se tudi ne more, čeravno bi hotel, vsaj za silo naučiti jezika, ki ga govorijo otroci. Mnogokrat se zgodi, da otrok ne more razumeti besed in zato mora učitelj stalno risati na tablo in tako

kaj je. Trideset kumetu je udobilo penzjon že ženarja, ostali pa tele dni an drugo ljeto se bo tem padružilo tud nekaj novih.

Kjer so udobili tele dni tud zaostal penzjon od ženarja sem, je usotica narastla na 30.000 lir an s tjem si bodo mogli nekateri že kaj kupiti. Tisti dan je bla tud oštarija buj pouna kot ponavad an marsikajšen je tud buj pouno napounu pipo s tobakom, ki je do sadá bla buj rahla. Troštamo se, de bojo s časom ta penzjon povišal, saj se usi tučejo za izbuojsanje penzjonu.

TAJPANA
Dve lateriji za 4-6 kuintalje mljeka

»Rajšej koj nositi mljeko tu te Dolenji Konac, čon tu njim kopu sjeriti an tu njem fjasku mesti!«

Z gornjimi besjedami ne na »kapessa« orejske laterije odpovjedala propuosti, ke no judje nosita sousje tu no samo laterijo mljeka sjeriti. An takoviš še tu telej naši ubogi Viskorši ve muoremo ašistiti špetakulju, ke za kapricih par judi, ve ne moremo šnje spraviti judi ukup.

Tej, ke to je usjem znano, tu Viskorši so dve lateriji: dna tu tjem horenjim koncu an dna tu tjem dolenjim. Tu horejski lateriji no sjerijo cjeke 150-200 litre mljeka podne, tu ti dolejski pa oku 400 litru. Takoviš, tej ke u more usaki konstatati, ve mamó dople speže. So dua laterja za plačati, tase an impreštarija za dve lateriji za uzdaržati. An zat bi tjeli pretendati, ke na poj ljeuše kle par nas. A kako to more iti indavant, če judje no ne redo dakordo nančej za te sklep mljeka sjeriti, ke škuzažej to ne torná kont nančej laterije oré daržati, ma to bi tjelo tornati buj kont prodajati mljeko, zak to a je maso malo za stati notre s spežami, ke no obremenujejo za usak litro predjelanega mljeka.

Po, ložimo se dakordo dan bót za simpri an merkejmo djelati naše interese.

Smo žej tekaj bozi tu naši vasi, ke za živiti ne muoremo bandrati po svjetu tej cingerji, almankuj s tjem maljem, ke ve mamó, nardimo in mut, ke to pridi mankuj, ke to more koštati. Ali njeso vero nič se našji judje po svjetu naučili? Kje smo vidali, ke za štjeri-pet kuintalje mljeka predjelati tu ser an špuojho no majó dve lateriji?

BRDO

NOVA KOPERATIVA

U nedejo so tu Brde premestili koperativo tu nove lokalje. Njeso je pa še oficielno inaugurati, zak no čakajo na jesen, kar no se bojo varnili ta kiši emigranti, ke so raztrošeni po svjetu.

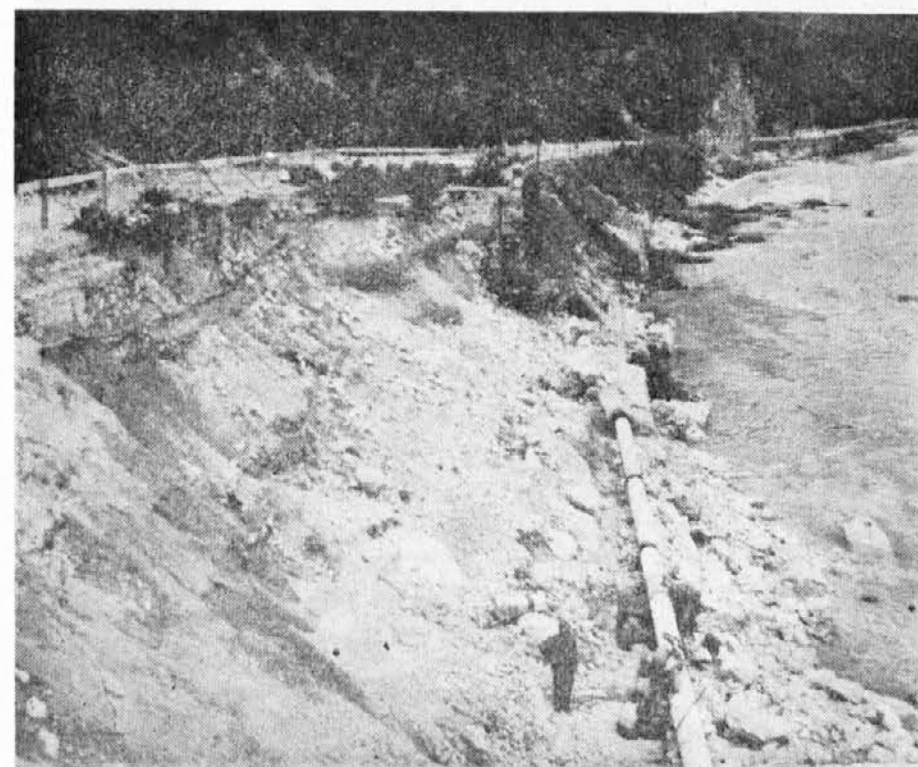
Novi lokalji so zlo ljepi. Zdolé to e buteha z živili an dve ljepe sale za te, ke no se ustavijo pit. Zgoré to e še na druga velika sala, ke na če sarvijati za plesanje an za druge divertimente. No pravijo, ke s časom no če oré lošti čine, ke ve a nje-mamo šnje. Use te djela so bli nareta z uodanjem od koperative, ke ne ba fondana pred 50. ljeti. Koperativa tu Brde to e edina koperativa, ke na ežišti par nas u Slovjensčini, če ve von uzomemo to u Ravenci u Reziji, ke to e na filijal koperative karnike.

Hudo neurje povzročilo milijarde lir škode

Prejšnjo soboto popudan an tud ponoč je divjala strašna huda ura po useh naših krajih. Ljudje ne puomnijo kaj tajšnega že 90 let. Ta stari pravijo, de je bla dna tajšna nevihta u ljetih sobit potlé, ki je paršla naša, dažela pod Italijo. Takrat je voda poplavlila šentlenarsko dolino an zadala tajšno veliko škodo puoju an hišam, de so muorli ljudje prosit pomoči ne samo u Italiji, ampá tud u drugih daržavah.

Škoda, ki jo je zadalo prejšnjo soboto neurje, je takuó velika, de bo korlo najmanj en tjezan, za jo izračunati. Usa puoja od Podbonesca do Sv. Kvirina so bla pod vodo. Tam se ne bo ljetos pardjelalo prui nič. Dnako škodo so utarpjel ljudje iz Sv. Lenarta, Ažle, Sovodnje an Tarpeča u dolinah Aborne an Kosce. U dostih krajih je neurje odnesló mostove, cješte razrilo, hiše podrló an pouzročilo plazove. U Čeplatišče u Sovodenski dolini se ne bo moglo iti za več časa, ker se je utargu velik plaz an zasu cjesto. U Trčmunu, ki leži visokó u brjegu se je muorlo več družin zateči u druge kraje, ker so se začele podjerati njih hiše.

Tud o krajih okuol Ahtna, Fojde an Tavorjane so utarpjel dosti škode zavoj neurja. Vas Črneja je bla za dva dni odrjezana, ker se je uderu plaz na cjesti, ki peje u Neme. Hudournik Malina je prestopu brjegove an poplavu usa puoja

PORUŠENA CFSTA IN VODOVOD POJANA PRI STUPCI

DREKA

ANDREJA JURMANA NI VEČ

Sporočamo žalostno novico, de nas je po dougi boljezni za nimar zapustu 64 ljetni Andrej Jurman-Goltin iz Prapotnice. Zlo nas je pretresla ta vest, kjer ranki je biu par useh parljubjen, kjer je biu djelaven an pošten mož. Njegovo življenje ni bluó posuto s cvetjem. Kot emigrant je muoru okušati tardi kruh, ki ga daje le tujina. Nekaj časa je djelu u Afriki, potlé u Njemčiji an zadnjih 25 ljet u belgijskih minjerah, ki so ga najbolj zmaltrale. Tle si je nakopu tud minatorsko boljezen silikozo, za katjero je 10. junija t. l. umrú.

Ceglih je usak vičér ves zmaltran legnu počitku, je ranki Andrej u poznih urah nimar ušafu cajta za prebiranje žornalu. Nad vse rad je brau »Matajur«, ki mu je biu še posebno par sarcu, kar je biu u Belgiji, ker je u njem nimar ušafu dosti novic svojega komuna. Andrej se je nimar zanimu za vaške probleme, saj je biu tud več ljet komunski konsilir. Zadnje dve

RAVNATELJSTVO »MATAJURJA«
OBVEŠČA, DA BO OBJAVLJALO
BREZPLAČNO VSA POVPRASEVANJA
PO DELU IN ENAKE PONUDBE.
S TEM BO NAŠ LIST PODPIRAL
BREZPOSELNE, KI NIMAJO
NA RAZPOLAGO SREDSTEV ZA
OGLAŠEVANJE IN KI UPAJO, DA
BI TEM POTOM MORDA PRISLI
DO PRIMERNE ZAPOSLOTITVE.

Ljeti je živu u domači vasi kot invalid zavoj minatorske boljezni.

Ranki zapušča ženo an sinove, ki so usi po svjetu. Družini an žlahti izrekamo naše sožalje.

NEME

KONZUMNA KOPERATIVA
TU ČRNEJI

Tu ti Gorenji Črneji so se končno decidili spraviti sousej ukup za horé postaviti njih konzumno koperativo. Judje so kapili, ke samo, če no itako naredijo no če beti z roubo buj za dobar kup sarvijani. Komitat, ke e dau to pobudo e začeu pobjerati firme an fin do anjelé so spravili že 70 fjrm. Za koperativo horé lošti to jih bastá koj 50, a namjen komitada za koperativo u je, ke no bodita sousej Črnejeni sočjinji.

Tele iniciative no meritajo beti zarjes pohualjene. Takoviš no bi muorle narditi še druge vasi. Par nas njemamo druge poti za se liberati od šfrutatorje, ke no naše uboge judi za šijo loviojo.

Po volitvah

Sedaj dober mesec po volitvah je kar lepo, tako je vse ratalo tiho in mirno. Glava se nam je odpočila od vseh volilnih obljub. Pred volitvami je bilo kakor pred tisto veliko loterijo od 100 milijonov lir v Bolzanu. Po vseh žornalih so plesale številke o milijonih, o milijardah lir za Videmsko provinco. Videti je bilo, da bo vsak od nas dobil vsaj sto tisoč lir od tistih obljubljenih milijard.

Sedaj pa pišejo žornali samo o drama passionalih, o pijancih, ki utonejo v Nadiži, o šolskih ekskurzijah in o kakšnem malem akvedotiču ali pa kakšni cestni škarpji, ki jo kakšen kamun z vso težavo spravi skupaj.

Ce bi sušo pred 25. majem, pred volitvami tako občutili, kot smo jo kasneje junija, bi nam prav gotovo razne partije obljubljale napeljavu Nadiže ali pa Tera gori do zadnje vasi pod Matajurjem, pod Ivancem in pod Muzci.

Pa pustimo šale na strani in se rajši zamislimo v situacijo, ki kaže, da bomo imeli štiri leta politične suše, da se štiri leta ne bo nič spremenilo, da bo ostalo vse pri starem, da tisti ljudje, ki smo jih tako »pametno« izbrali za naše deputate, ne bodo v lastnem interesu nič naredili, da bi pri nas v Furlanski Sloveniji dobili naši delavci dobro plačano delo doma v industriji. Pri nas namreč tisti politični krogi, ki imajo oblast v rokah, rajši vidi-jo, da ni delavcev doma, da sploh ni delavcev v Furlanski Sloveniji, ker delavci ne dajejo svoj voto kar na slepo, če partija ne dokaže, da je kaj napravila zanje. Pri nas pa vsi veste, da je velika večina starih ljudi, posebno pa ženske, svoje vote dala zelo poceni: za prazen nič, samo za dobre besede in fraze.

Mi pa ne bomo obupali in bomo tudi še naprej budili vest pri vseh naših ljudeh, da se bodo končno enkrat zavedli in glasno zahtevali za svoje vote izpolnitev po vrsti, enega za drugim, vseh problemov Furlanske Slovenije.

OB 450. OBLETNICI ROJSTVA PRVEGA SLOVENSKEGA PISATELJA

Primoža Trubarja

PRIMOŽ TRUBAR

Rodil se je 8. junija 1508 na Raščici pri Turjaku.

Njegov oče je bil kot tesar in mlinar premožen mož, a je umrl že leta 1525. ob priliki nekakega kmečkega upora, ko so ga uporniki obesili.

Oče ga je poslal v šole. Leta 1521. je bil Trubar na mali šoli na Reki, kmalu potem je prišel v Solnograd in odtod na Dunaj. Preživljal se je kot cerkveni pevec in je z drugimi ubožnimi dijaki s pečem in je z drugimi ubožnimi dijaki s pečem in je z drugimi ubožnimi dijaki s pečem. Leta 1527. mu je podelil župnijo v Loki pri Zidanem mostu, h kateri je kmalu dobil še kaplanijo pri sv. Maksimilijanu v Celju. Z dohodki svoje župnijske je šel nekaj na Dunaj, da izpopolni svoje bogoslovno znanje, a vseučilišča ni obiskoval. Njegovo bogoslovno znanje je bilo skromno, kakor tudi njegovo znanje jezikov; znal je za svoje potrebe poleg slovenskega še laški, nemški in latinski jezik.

Leta 1548 je prišel v Nemčijo, dobil je mesto jutranjega pridigarja v svobodnem mestu Rotenburgu ob Tauberi na Bavarskem, kjer se je tudi oženil. Tam je začel tudi svoje pisateljsko delo. Leta 1551. je postal pastor v Kemptenu. Tu je dobil leta 1560 od kranjskih stanov poziv, naj se vrne na Kranjsko; zato je svoje mesto odpovedal, a ureditev Ungnadove tiskarne ga je zadrževala (1561) še dalje

teranskega verskega nauka; v uvodu govori prav lepo o koristi branja in pisanja. Druga knjiga pa je bila namenjena v prvi vrsti učiteljskemu stanu: farmostrom, pridigarjem, šolmoštrom in staršem, da bi po njej učili mlade ljudi »prave stare vere in prave stare maše«.

Z Vergerijem je izdal Trubar leta 1555. novo izdajo svojih prvih dveh knjig (Abecedarium, Catechismus) zdaj s slovenskim naslovom, in »Ta Evangelij Svetega Matevža«. Nadaljeval pa je delo Trubar sam, brez Vergerija, a s pomočjo plemstva.

Oskrbel je Slovincem prevod »Novega Testamenta«, ki je izhajal v presledkih od leta 1557., ko je izšel »Ta prvi del tige Noviga Testamenta« (evangeliji in dejanja apostolov), do leta 1577., ko je bil s četrtem zvezkom dovršen »Ta drugi del tige Noviga Testamenta«.

Nova celotna izdaja »Novega Testamenta« s koledarjem je izšla leta 1562. Novemu zakonu se je pridružil prevod psalmov (1566).

Trubar je oskrbel slovenske protestante tudi z raznimi katekizmi, s pesmarico, s »Cerkovno ordningo«, z »Artikuli« (nauki), te prave stare vere kerszhanske in nazadnje še s prevodom Lutrove »Postile«, ki jo je dovršil na smrtni postelji; izdal jo je njegov sin Felicijan leta 1595. Trubar je bil tudi eden najplodovitejših zlagateljev protestantovskih cerkvenih pesmi.

Trubarjevo področje se je razširilo, ko je prišel (1557) na Württembersko bivši deželni glavar štajerski Hans Ungnad baron Soneški. Ta je hotel razširiti luteransko vero po vsem jugu, med balkanskimi Slovani in med Italijani; s pomočjo hrvaščine in srbsčine, ki je bila v Carigradu nekaj diplomatski jezik, je upal politeraniti celo Turke. Ustanovil je v bivšem kartuzijanskem samostanu svetega Amada v Urahu, ki mu ga je prepustil vojvoda Kristof na lastne stroške tiskarno, dal uliti glagolskih in cirilskih črk, dobil hrvaških stavcev in popravljalcev, pa tudi pisateljev, ki so prevajali potrebne knjige, v prvi vrsti sveto pismo, iz nemškega in slovenskega na hrvaški jezik (Stepan Konzul, Anton Aleksandrovič Dalmatin, Jurij Jurčič i. dr.). Voden pa je celo podjetje v literarnem oziru Trubar, dasi hrvaščine ni znal dovolj; pisal je knjigam tudi nemške predgovore.

Trubar je najplodovitejši pisatelj med slovenskimi luteranci. Glavni namen mu je bil, da bi pridobil Slovence za protestantizem.

Za čistost in lepoto slovenskega jezika se Trubar ni preveč trudil; ni iskal, kakor pravi, »lepih, gladkih, visokih, kunstnih, novih ali neznanih besed«, posebno »hrvaških ne, temveč te gmanjske kranjske preproste besede«, kmečki jezik, kakor se govori na Rašici. Rabil je tudi tujke, ki jih narod govori, dasi je zanje poznal včasih tudi rabil navadni slovenski izraz. Za zgodovino slovenskega jezika pa je Trubarjeva slovenščina zelo dragocena, ker nam je hranila mnogo starih besed in oblik.

Sledovi in zapuščine fevdalizma v Terski dolini

V furlanskem predgorju vidimo še dandanes sledove številnih gradov, ki so jih nekoč zgradili po obrobni gorah v obrambo alpskih prehodov od vzhoda v Furlansko ravnino. Mnogo takih ostankov najdemo prav v Beneški Sloveniji. Na zapadnem robu se lahko še dandanes vidi grad v Pramperu (Bilirá); čeprav je njegova notranjščina že zelo poškodovana. Tudi na hrbtu hriba pri Kuji, na pol poti med Cento in Kujo, se je dvigal grad fevdalcev iz Cente, Frangipanov, od katerega pa je ostal sam kos stolpa, ki ga Furlani imenujejo dandanes Ciscelat. Ta dva gradova sta gospodovala nad številnimi vasi bližnje okolice. Bilirs je imel pod sabo poleg furlanskih tudi slovenke vasi okrog Flajpane, medtem ko so spadale pod Cento vasi: Cizerje, Kuja, Brdo, Ter in Zavrha.

Ta dva gradova sta si torej delila gospodstvo v gornji Terski dolini in sta bila za to posest stalno v sporu. Če je težko ugotoviti, kateri so pravi vzroki za današnje vojne, je še težje z gotovostjo ugotoviti, kaj je bil vzrok, da gospodje iz Cente in Prampera (Bilirs) niso mogli živeti niti kratko dobo v medsebojnem prijateljstvu. Verjetno je bil vzrok, če se zanesemo na krajevna izročila, zemljepisnega in etničnega značaja, ker sta se obe gospodstvi trudili, da bi spravili pod svojo oblast vse slovensko prebivalstvo tega okoliša.

Zapuščina Nikole Tesle tehta 6 ton

60 let je že tega, ko se je leta 1898 zbrala v newyorškem pristanišču množica ljudi in z velikim zanimanjem spremljala premikanje ladje. Med gledalci je bilo morda celo več nezaupnežev, saj niso mogli verjeti, da bi se lahko čoln sam gibal in obračal sem in tja, ne da bi bil živ človek v njem.

In vendar je bilo res. Ladja se je vrtele; manevrirala in plula sem in tja po nevidnih ukazih nekega človeka, ki je bil ta čas na obali. To je bil mož visoke postave in ostrih potez v obrazu — Nikola Tesla.

Danes se prav na isti način upravlja teledirigirana letala in rakete in pripravljajo pot na Luno. Prav tista preprosta aparatúra, s katero je Tesla prvič vodil ladjo, se danes nahaja v Teslinem muzeju v Beogradu. Poleg tega pa imajo tudi vse druge načrte, skice in priprave, vse življenjsko delo velikega izumitelja.

Preden je leta 1943 umrl, je s testamentom volil svojo zapuščino Jugoslaviji. Pred šestimi leti so gradivo prepeljali v Jugoslavijo. Šest ton ga je. V njem je kompletna dokumentacija njegovih raziskovanj in uspehov, 60 let njegovega bogatega življenja, blizu 800 patentov, častne diplome in časopisni izrezki.

Teslinega materijala je tako veliko, da se muzej spričo tolikega bogastva enostavno še ne znajde. Najvažnejši dokumenti so sicer že posneti na mikrofilm, toda pretežna večina gradiva še vedno čaka na ljudi, da ga bodo dokončno proučili in obdelali.

V starih zapiskih ne omenjajo drugih slovenskih krajev, ki so v tem predelu. Tako ti zapiski ne omenjajo vasi: Smarčede, Stela, Breg, Mužac, Sedlišče, Njivica in Sedila. Nekateri izmed teh vasi so majhne, druge pa so precej velike. Vsekakor so prav gotovo obstajale že v tistem času, ker n. pr. neko ustno izročilo govori o Sedlišču kot eni izmed prvih naselbin v zgornji Terski dolini, kjer naj bi se naselile prve slovenske družine, ki so prišle v te kraje iz Soške doline preko sedla Tanameja.

Verjetno je prav zaradi posesti teh krajev nastala borba med obema gradovima, ker je vodila direktna cesta iz gradu v Pramperu v Flajpano preko Smarčede, ki pa je bila Frangipanska posest. Če so hoteli torej graščaki iz Prampera obdržati zvezo s Smarčedo, so morali napraviti velik ovinek, ki je podvojil razdaljo. Morda je baš takratna fevdalna razdelitev bila vzrok, da sta spadala Flajpana in Breg pod občino Gorjani. Pri tem je zanimivo, da vodi iz Flajpane cesta v Gorjane, ni pa nobene poti v Cento, kamor je njeno naravno izhodišče. Brez dvoma so speljali v prejšnjem stoletju sedanjo cesto po kakšni stari stezi.

Posest Flajpane je bila zelo važna, ker je vas zgrajena na grebenu hriba, ki tvori razvodje dveh pritokov Tera in je vas stalno ogrožala gornjo dolino reke Tera, ki je bila v celoti last Frangipanov. Istčasno pa je bil ogrožen tudi grad v Pramperu, ki je bil prislonjen na hrib Campora, last nasprotnih fevdalcev.

Iz navedenega je razvidno, da je bila razdelitev fevdalne posesti med tema dvema graščakoma zelo nepraktična in slabo urejena. Eden od njih bi vsekakor moral popustiti. Od tu izvirajo prve borbe v tem okolišu in novice o njih so prvi zgodovinski dokazani dogodki o gornji Terski dolini.

Vse to je stvar preteklosti. Ostaja pa še vedno kot posledica razdelitve vasi na dve občini in v ljudskem izročilu se še spominjajo služnosti Frangipanov od katerih je med ljudstvom ostalo v spominu predvsem stara grofica Margerita.

ANEKDOTA

Francosko »Združenje avtorjev« je nastalo povsem slučajno, in sicer zaradi prepira med Paulom Bourgetom in lastnikom Café Concert. Borget, tedaj še skromen pisatelj, je nekaj svojih dram prodal založniku, ki jih je dal igrati v tej kavarni. Nekega dne je tudi Bourget stopil tja in sedel za mizo. Natakara ga je vprašal, kaj želi.

»Nič,« je rekel Bourget, »rad bi samo videl, kako igrajo moje stvari.«

»Če ne boste nič pili, morate zapustiti dvorano!«

»Lepo, bom pa prepovedal, da bi vi igrali moja dela.«

Kavarnar grožnje ni vzel zares, toda Bouget je tožil in dobil povrnjeno škodo. Ne dolgo zatem so se sešli nekateri pisatelji in ustanovili »Združenje avtorjev«, ki naj bi čuvalo njihove pravice.

FRANCE BEVK:

KAPLAN MARTIN ČEDERMAC

Obsojeni na smrt? Bilo mu je bridko, tako bridko, da se nič na svetu ni dalo primerjati s to bridkostjo. Se nikoli ni občutil tako vroče ljubezni do te zemlje in do teh ljudi. Obogatila ga je s čustvom, ki ga prej ni poznal in ki je ga ne bil menjal z nobeno sladkostjo. Pogled mu je šel v daljavo, duh mu je splaval daleč v preteklost. Kakor da je iz nje črpal tolažbo, so se mu zjasnile oči. Kdo si, ki si obsodil? Ali mar nimamo več toliko življenjskih sil, da bi to prenesli? Zagledal se je v rjavo prst pred seboj, v šop zelenega plevela in nagnil glavo...

Zaključki razmišljanja, ki jih je zadnje dni pestoval in negoval kot dete. Mislil je, da je ves čas obletavala. Odpodil jo je zdaj pa zdaj, da bi si prihranil bridkost, pa mu je zopet sedela na duši. Saj ga ni mučila ena sama bolečina, bilo jih je sto, ena hujša od druge. Cerkev te kričice ne more in ne sme potrditi, v to je moral verovati trdno kot v Boga. Kar je bilo izven tega, mu je vzbujalo grozo. A kakor je bila v nekaterih trenutkih njegova vera trdna, se mu je zdaj pa

zdaj znova porajal grenek dvom, ki ga je begal že prve dni. Odganjal ga je in se trdil z očitki.

»Bog, moj Bog!«

In je bežal pred to mislijo, se zatekal k otroškim ničevostim, da bi se raztresel. Pregledoval je stare spise, stara pisma, zapiske in ničeve spomine, na katere je bil že pozabil... Danes je zadel na staro kroniko, ki je ležala v spodnjem predalu pisalne mize, založena s spisi. Ko je bil prišel v Vrsnik, jo je iztaknil v zakristiji. Pozneje mu je le še dvakrat ali trikrat zašla v roke.

Velika, v sivo platno vezana knjiga z rjavimi listi, ki so močno zaudarjali po plesni, že razjedena od moljev. Na prvi strani je bilo zapisano z velikimi, ležečimi neenakimi črkami: »Kronika duhovnije svetega Jurijca«. Spodaj je bila narisana letnica. Pisava njegovega prednika. Bilo je ganljivo in vzbujalo je nasmeh, kako se je trudil, da bi napis okrasil z umetnimi vijugami in cveticami; le slabo se mu je posrečilo.

Gospod Martin je obračal list za listom in bral. Saj je bil nekoč že vse prebral, a stokrat pozabil, zdaj se mu je zdelo no-

13.

vo. Kazno je bilo, da je kronist polovico napisal po spominu, v enem dušku, le s površno navedbo letnic.

Vsakdanji dogodki samotne vasi, nič velikega, nič pretresljivega. Čedermacu je bilo ob branju toplo ob duši. Kakor da se mu je srce povežalo s preteklostjo tega kraja in mu zveni kot struna... Pred davnimi leti je bila pogorela kaplanija... V vasi je hudo razsajala otroška bolezen, v vsaki hiši je ležal mrlič... Prezidali so pročelje in lopo cerkve, dozdimali zvonik... In zopet požar: V vasi so do tal pogorele tri hiše; neka starka, ki je rešila vnučka iz plamenov, je umrla od opeklin... In še in še... Vse popisano v domači slovenščini, s preprostimi besedami; pisec se je pogosto lovil za izrazi, pomagal si je z latinščino...

Prelistal je do zadnje strani, prebral zadnjo vrstico, se oslonil in se zamislil. Njegova roka je bila napisala le dve strani kronike. Svetovna vojna, imena padlih, vdor Nemcev skozi Nadiško dolino, ko so se ljudje v strahu zatekli v Landarsko jamo... Leta njegovega pastirovanja so bila borna na važnih dogodkih.

Dotlej mu nikoli ni prišlo na misel, da bi zapisal največji in hkrati najžalostnejši dogodek duhovnije. Zdaj pa mu je roka iznenada sama segla po peresu. Pomočil ga je, že ga je vrgel po mizi in se zgrabil za čelo.

Le kako bi bilo to mogoče izraziti z nekaj suhimi besedami? Požar! ena sama beseda, pet črk, a ni človeka s tako borbo domišljijo, da bi si ne znal naslikati vse njene strahote. Sikajoči plameni, vpije in tarnanje, črna predstava bližnje bodočnosti brez doma in kruha. A kaj bodo potomci brali iz njegovih besed — ako jih bodo znali brati? Morda jih bo spomnilo le, da so nekoč govorili drug jezik.

Vzdihnil je in se prepaden ozrl okrog, kakor da je zablodil v goščavi. Kaj se ni bil lotil branja, da bi ubežal razmišljanju? Naj se je zatekel v deželo sanj, po ovinku se je zopet vrnil k svoji rani.

Znova je zgrabil za pero, ki mu je glasno drsalo po papirju. »Leta Gospodovega tisoč devet sto tri in tridesetega...« Ustavil se je in nekaj časa strmел v zapisano. Nato se je dvignil od mize... Zapisal bo, ko pride čas...

Dva dni potem, ko je prišel ukaz, ki je prepovedoval slovensko molitev in petje, se je gospod Martin napotil k donu Jeremiji. Ni ga našel samega; imel je dva gosta: Potokarja in monsinjorja Borelija, čigar mati je bila iz Sušja. Bil je v najlepših letih, dostojanstveno miren; vsako leto, najrajši na jesen, je prihajal za teden ali dva na oddih v hribe.

Pogovor je nanesel na »fermane«, kakor je Potokar posmehljivo imenoval zadnji

ukaz, in kolik orazburil duhove. Monsignor, ki ni poznal jezika svoje matere, ni soglašal z mnenjem ostalih gospodov; nastal je preženek, tu pa tam precej strupen, četudi se je gibal v mejah spodobnosti.

Čedermaca je potrla, bridko se je zamislil. Ali je imel španjut prav, ko je govoril o naziranju nekaterih cerkvenih krogov? Vsaka beseda, ki jo je slišal, mu je kot mra legla na srce. Ko sta s Potokarjem stopila na prosto in odhajala proti domu, se je globoko oddahnil. Nekaj časa sta imela isto pot. Ko sta stopala po bregu od kaplanije, ki je stala sredi cvetličnih gred, sta dolgo molčala.

Svetel jesenski dan se je že nagibal proti večeru. Sonce je še zmeraj stalo na nebu, le na nekatere obronke je bila že legla senca. Oblaki na zapadu so bili raztegnjeni v ozka povesna, goreli so v čudovitih barvah, kakor da se v njih zrcali neka bajna, rajska dežela.

Čedermac je z zanimanjem opazoval to zemljo, ki mu je vzbujala spomine. Tja je z materjo zahajal k maši, tam so se mu prvič odprle skrivnostni knjigi. Tudi cerkev z belim zvonikom je stala na samem, vas pa je bila razdeljena v tri skupine hiš. Pobočje je bilo pusto, suho; ležalo je na soncu, redka drevesa so dajala le malo sence.

Hodila sta vstric po širokem kolovozu,

Semenski krompir odberite že sedaj

V naših krajih gojimo precejšnje količine krompirja, ker nam daje ta rastlina na enoto površine velike količine hranljivih snovi. Vsakemu kmetu je znano, da zaradi izrojevanja semena pada pridelek krompirja iz leta v leto. Izrojevanje povzročajo razni virusi in bolezni, katere širijo listne uši. Če hočemo v nižinah ohraniti dobre prideleke krompirja, moramo vsake dve ali tri leta menjati seme. To ne zadostuje. Ko se krompir razvija, moramo večkrat pregledati nasad in izločiti vse rastline, ki kažejo znake izrojevanja. Vse rastline, ki imajo zavite nitaste ali pegaste liste v obliki mozaika, so okužene po virusnih boleznih. Te rastline izkopljemo in zažemo, ker se bolezni sicer širi od bolnih na zdrave rastline. Prvi pregled napravimo, še preden krompir cvete. Ko krompir odcvete pregledamo nasade večkrat in zatiramo vse glivične bolezni in škodljivce.

Včasih je posebno težko opaziti znake mozaika, in to posebno pri pregledovanju nasada v sončnih urah; v tem času je mozaik težko vidljiv. Pri pregledovanju zadostuje, da zasenčimo rastlino, ker na zasenčenih listih lahko takoj opazimo znake mozaika.

Če je ves nasad le preveč ukužen z virusnimi boleznimi, pač ne bomo dobili iz njega zdravega semena. Ko ugotovimo previsoko okužbo v domačem nasadu, si

moramo v naslednjem letu nabaviti seme iz drugih predelov.

Posledno moramo uničevati vse glivične bolezni. Posebno važna je krompirjeva plesen, ki se pojavlja v vlažnih in toplih poletjih. Krompirjev rak, bela noga, črna listna pegavost, krastavost in še druge bolezni močno ogrožajo ne samo pridelek, ampak tudi močno poslabšajo vrednost semenskega krompirja. S skrbnim škropljenjem bomo gotovo ohranili nasad v zadovoljivem zdravstvenem stanju. S tem bomo dosegli dva cilja: povečali bomo proizvodnjo na površinsko enoto in povečali možnosti odbire semenskega krompirja.

Ob času izkopa ne smemo pozabiti, da izberemo za seme najboljše grme. Zdrave lepo razvite grme izkopljemo, ko je cima še zelena, da se ne bi morebitne prikrte bolezni preselile v gomolje. Le tako bomo lahko ohranili zdravo seme za prihodnje leto in bomo podaljšali dobo uporabljenosti semenskega krompirja.

ŽIVINOREJA

Kako obvarujemo tele pred jetiko

Poglejmo najprej, kako je s teletom, ki ga je povrgla obolela krava. Le redki so primeri, da pride tele na svet že bolno za jetiko. To se zgodi tako redko, da v naši živinoreji sploh ne pride v poštev. Tele obolele krave je torej navadno zdravo, vendar je bolj šibko ter je zato nekoliko bolj podvrženo okužbi ne samo po klicah TBC (jetike), temveč tudi po klicah bolezni, s sesanjem mleka lastne bolezni matere se tele skoraj vedno okuži. Zaradi tega bi morali teletu omogočiti, da sesa materino mleko samo nekaj dni, ko ga nujno potrebuje za prehrano; pozneje pa naj ga doji zdrava krava ali pa mu dajate mleko zdrave krave oziroma prevrto materino mleko.

Sirjenje nekaterih bolezni lahko preprečite s cepljenjem. Tako cepite proti sli-navki, proti prašičji kugi in proti raznim drugim boleznim; ne morete pa cepiti proti obolenju za jetiko. V primeru jetike se v krvi cepljene živine ne ustvarijo protitelesa, ki jih povzročijo cepljenje proti drugim boleznim in ki bi preprečila okužbo. V primeru jetike poznamo samo »pre-municijo«, ki predstavlja lahko okužbo po klicah te bolezni, da bi preprečili močnejše obolenje. Ta način omejevanja bolezni ne smete uporabljati v zdravih hlevih, ker bi s tem povzročili okužbo. »Pre-municija«, ki je znana tudi pod imenom »besezacija«, sta uvedla francoska znanstvenika Calmette in Guerrin. Izvrši se tako, da vbrizgamo živini bacile TBC, ki

so jih 13 let gojili na preparatih iz govejega žolča.

Teličke bolnih mater in tudi zdravih, ki živijo v okuženih hlevih, bi morali takoj »besezirati«. Teleta bolnih krav bi morali vsaj dva meseca hraniti z zdravim ali vsaj prevrtem mlekom. Paziti bi tudi morali, da pridejo vsaj v času teh dveh mesecev čim manj v dotik z okuženimi živali. Varnost pred okužbo nastopi šele po dveh mesecih.

Bolezni vsled nepravilne krme

Praprot na paši lahko povzroči krv-močnost in slabokrvnost živine. Zdravimo jo z injiciranjem Thiamina v 4 do 20% raztopini. Bolje od tega je seveda uničevanje praprota z odkosom, gnojenjem ali s pripravki Lignopur, s katerimi praprot škropimo.

Preobilno pokladanje živinske soli povzroči krče. Posebno prašiči so občutljivi, zato jim tudi ne smete pokladati preveč in preslane ribje moke.

Vnetje črevesja in drisko rad povzroča pesek, ki je čisto do 30% primešan arab-skim ribam ter moki tujega ječmena. Seme grašice lahko povzroči zastruplje-nje s prusko kislino. Zgodi se tudi, da prašiči do 50 kg poginejo, če jih več tednov krmimo s samim krompirjem. Gnila pesa, pesno listje in krompir povzročijo hudo drisko, ki se dostikrat konča s poginom živali.

Za našo gospodinjstvo

Ali znate pometati?

Mnogo se piše in govori o higieni, čisto-ti, o ohranitvi zdravja. Gotovo pa je med zelo važnimi sredstvi za ohranitev zdravja čistoča stanovanja in še posebej čistoča tal v stanovanju.

V vsakem gospodinjstvu je pometanje na dnevnem redu. Pometamo vedno, kadar je potrebno in seveda najpogostejše v prostorih, kjer se čez dan največ zadržujemo — kuhinjo, dnevno sobo itd. Pome-tanje je torej zelo važno gospodinj-sko opravilo in vredno, da se o njem pome-nimo kaj več.

Vsako je opazil, da je neprijetno stopiti v hišo, kjer je gospodinja pravkar pomedla. Žena, ki je pometala, je imela najboljši namen, da si uredi stanovanje in ni pomislila, kakšen bo prostor potem, ko bo svoje delo končala.

Obliki prahu, ki so se dvigali in so po-tem sedali na posodo, živila in pohištvo, so ji napravili dvojno delo. Tla so bila res pometena in tudi prah, ki se je na-bral na pohištvo je pobrisala, samo po-sodo in jedila...

Kaj je prah? Umazanija, prenesena s ceste, razni odpadki, vse to se na tleh posuši in spremeni v prašne delce, ki so polni bolezenskih klic in jih potem s hrano in posodo prenašamo v organizem, kjer začnejo svoje uničevalno delo.

To je samo en primer in lahko bi jih našli še več, samo opazovati bi morali. Toda samo to ne bi bilo dovolj. Vsaka

gospodinja naj opazuje sama sebe in ko bo o svojih napakah tudi razmislila in se potem še zavedala posledic, ki sledijo njeni površnosti, bo nehote drugače začela opravljati svoja gospodinj-ska dela.

Med kot zdravilo

Med je naravna hrana, ki jo priporoča-jo že od davnih dni. Sladsko strd omenja-jo zgodovinski zapiski vse od asirskih in babilonskih časov. Rimski pesnik Ovid je medu na čast zložil Odo, Bachus se je napil opojne medice. Aristotel je zapisal, da delajo ilirski Tavantijci iz medu vino, ki se po okusu le neznatno razlikuje od pravega. Srednjeveški zapiski slavijo med kot hrano za otroke, bolnike in stare lju-di, hkrati pa tudi kot zdravilo.

Kaj vse vsebuje med? Razen groznega in sadnega sladkorja dekstrina in du-šikovih proteinskih kislin je v njem mno-žica rastlinskih vitaminov, eteričnih di-šav in nekaj vode. Vse to je že tako pri-pravljeno, da naša prebavila nimajo tež-kega dela. Med ima med vsemi vrstami hrane največ kalorij, saj bi kilogram medu s svojo energijo, spremenjeno v to-ploto, zavrel tri litre vode.

Letos so čednje in akacije cvetele v le-pih sončnih dneh in čebele so pridno pri-našale v panje cvetlični prah. Prav je, ča si vsaka gospodinja o pravem času na-bavi nekaj medu, ki ga v družini vedno rabi.

noge so se jima spotikale na suhih kolo-tečinah. Zatopljena vsak v svoje misli sta prešla prvo skupino hiš; tedaj se je Po-tokar ozrl po Cedermacu.

»Ali si ga slišal?« se je trdo nasmehnil.

»Mislim monsignorja.«

Cedermaca so navdajale iste misli.

Ne morem se načuditi. Pa ga je rodila slovenska mati.«

»Koliko takih ljudi so že rodile sloven-ske matere! Poglej Skubina! Ta ima tudi slovenskega očeta. Kri ni vse. Ne vem, kaj odločuje. Vzgoja, slaboten značaj, močan vpliv okolice.«

»Pa Morandini?« Cedermac se je za tre-nutek ustavil. »Kaj naj rečemo o Moran-diniju?«

»Saj, saj. Toda ta je iz drugačnega te-sta. Samorasel, ne da se vplivati; pa srce in glava sta mu na pravem mestu. Pozna nas in nas je vzljubil; krščanstvo mu ni prazna beseda.«

»Saj bi nikomur ne smela biti.«

»Pa je. Saj si slišal, da je. Ali pa smo mi v tako strašni zmoti. Pa nismo. Božje in cerkvene nauke obračajo po svoje. Na zunaj samo mleko in med, v svojem bi-stvu pa so pogani.«

Molčala sta nekaj trenutkov.

»Ne smem niti pomisliti, je vzdihnil Cedermac, od česar je morda takih tudi med njimi, ki odlašajo o nas. Potem je naša pravda že naprej zgubljena.«

Brez dvoma, nekateri so takih misli kot monsignor, je rekel Potokar po premolku. »A upam, da niso vsi. Saj to bi bila groza. Toda bolje je, da se ne vdajamo preveč rožnatim upom. Lahko smo pri-pravljeni na marsikatero razočaranje.«

Molčala sta. Potokarjeve besede, ki ni-so izražale trdnega upanja v zmago, so Cedermaca razočarale. Bilo mu je grenko verjeti v poraz. Stopal je trše in pre-stavljaj palico daleč predse... Kolovoz se je bil zožil v peščeno stezo, ki se je vila okoli pobočja. Kaplana sta hodila drug za drugim. Na pot so visele veje gr-movja, ki so ju zdaj pa zdaj pobožale z orumenelim listjem.

»In kako to sodi z nekega višjega, več-nostnega pogleda, se je Cedermac zopet oglašil iz misli, ki jih ni nehal mogati. »Saj je že prav, saj nič ne rečem, toda... Umolknil je, kakor da ne najde prave besede, in trdo udaril s palico.«

Potokar, ki je hodil spredaj, se je za hip ozrl po tovarišu.

»Da, z večnostnega pogleda, kadar sodi o naši zadevi, je rekel porogljivo. »Kakor hitro je šlo za jezikovne pravice Ita-lijanov na Malti, je zdrknil na zemsko tla. Ali si ga videl, kako se je razvnel, ko sem mu jih omenil? Vzel mu je sapo in besedo. Ni boljše orožja, kakor da jih postaviš pred zrcalo.«

»Če bi to pomagal, je rekel Cedermac

bridko. »Pa dosti ne pomaga. Izjvice se kot jegulja. Saj sem poizkusil. Nikoli si nisem mislil, da smo tako različni. Ne samo, da imamo povsem različne poglede na živ-ljenje, tudi občutimo drugače, drugače vrednotimo.«

Gospod Martin je bil prišel k Morandi-ju na razgovor, kakor mu je bil obljubil. Zaradi potrnosti, ki ga je bila obšla, in za-radi monsignorjeve navzočnosti je bil red-kobeseden; pogovor s prefektom je orisal le v glavnih potezah. Zdaj, ko je za Po-tokarjem pobiral stopinje, je opisal vse do potankosti, kolikor se je spominjal. Da mu vsega ne zaupajo, ga je še zmeraj ra-hlo peklo. Naj vedo, kako zna biti odločen in naj ga ne sodijo po trenutni zabliodi.

Utihiil je; nato sta dolgo molčala, ka-kor da vsak zase premlevata in mozgata.

»Veš, kaj me je najhuje zadelo?« je sled-njič zopet povzel Cedermac s tresočim gla-som. »Besede, da so cerkvene oblasti že dale svoj pristanek. Priznam, da se me polasčajo dvomi, vendar ne morem verje-ti. Kateri škof bi se mogel tako daleč spo-zabiti?«

»Saj se ni, je rekel Potokar s trdim glasom. »Le verjemi! S tistimi besedami so ti le nastavili zanko. Nadškof tega ni storil in ne bo storil.«

»Kako to veš?«

»Rekel nam je. Pri njem smo bili. Oblju-bil nam je, da bo z vso močjo podpiral

naše upravičene pritožbe.«

Cedermac je postal za nekaj trenutkov kakor da ga je vsega prevzelo neko mo-gočno čustvo. Prosteje je zadihal. Bilo mu je, kakor da mu je neizmerna teža pala raz dušo.

»Pri njem ste bili? Torej ste v tej za-devi že kaj ukrenili?«

Potokar, ki je bil medtem šel dalje, je počakal, da ga je Cedermac znova dohitel. »Mnogo smo storili. Mnogo korakov smo že naredili, mnogo pisem napisali. Pa saj veš, da vsega ne smemo obešati na veliki zvon. To bi stvari le škodilo. Še ta-ko nam nezaupljivo gledajo na prste, me-rijo vsako stopinjo.«

»Že razumem. Prav je tako!« Cedermacu je iz ganjenosti, ki ga je obšla, mlo zapel glas. »Pa sem mislil, sem se bal, da se je vsak zase zaprl v svojo samoto. Prav je tako! Verjemi, Jože, da me je strah, ako pomislim na bodočnost. Kaj bo iz ljudi, ako bodo ostali brez božjih nauk? Kaj bo iz njihovih duš? Posledice nasil-no pretrgane vezi med dušami in Bogom, se bodo le prekmalu pokazale. Ljudje se obračajo proti nasilju, vedno več zagre-njenih glasov se sliši. Ne bom ti jih po-navljal, saj so morda že tudi tebi prišli na uho, je nadaljeval ves v ognju, a hkrati iz vedno večje zmehčanosti. »En sam korak, pa bodo podvomili tudi o bo-žji pravičnosti. Potem je samo še en korak

Koristni nasveti

Predžostelnike iz oči-ke kože čistimo tako: v mlačno milnico ali raztopino pra-nega praška pomakamo ščetko in krta-čo, nato splaknemo z mlačno vodo, v ka-tero smo kanili nekaj kapljic glicerina. Ko delo končamo, mora biti voda popo-tnoma čista. Oprano kožo napnemo na desko, jo okrog in okrog pritrdimo z žeb-ljčki in pustimo, da se posuši. Kožo mo-ramo sušiti v senci. Ko je suha, jo stepe-mo in razčesamo.

Perje se v blazinah močno zapraši in ga je treba kdaj pa kdaj oprati. To pa napravimo takole: Perje stresemo v pla-teno vrečo in jo trdno zavežemo. To po-stavimo v škaf in polijemo z mlačno mi-lnico ter gnetemo in milnico večkrat me-njamo. Nazadnje izperemo v mlačni vodi, ki jo menjavamo tako dolgo, da je čista. Nato vrečko privežemo za vse štiri vogale in vodovodno napnemo med dva drogla ali dve vrvi, najbolje na soncu, da se do-bro presuši. Preden denemo perje nazaj v inlet, tega operemo in na zadnji strani namažemo s parafinom ali milom.

Nove madeže črnila namočimo v bel-kis in jih potem operemo z vodo in milom. Samo s kisom odstranimo z rok madeže od sadja. Umazan linolej umijemo z gobo, ki jo namočimo v olje in kis. Tudi ročke pri škodelicah lepo umijemo s kisom in drobno soljo, medtem ko postanejo bakre-ni izdelki spet svetli, če jih zdrgnemo s pe-pelom in kisom. Krpa, pomočnica v vodo in kis spet vrne sijaj marmoru.

Migrena je trdovraten glavobol, ki se najraje pojavlja pri ženskah. Migreno je treba zdraviti tedaj, ko poneha in med bolečinami. Ženam ob mesečni čišči do-bro dene, če ob migreni, ki se tedaj naj-raje pojavlja, leže v temni sobi in si me-njajo tople obkladke na čelu, ki učinku-jejo bolje kot hladni. Ker vzrok migrene ni pri vsaki osebi enak, je tudi zdravlje-nje različno. Stanje izboljšajo: lahka jed, ureditev prebave, masaža glave!

Masten madež v knjigi poskusite očisti-ti tako, da ga daste med dva pivnika in ta pivnik polite z etrom. Uporabljati pa morate popolnoma čist pivnik.

PREPROGE LEPO OČISTITE z ža-gar-njem, namočenim v vodi, ki ji dodate nekoliko salmiaka. Namočeno žaganje potresite po preprogi in ga z metlico drg-nite v vseh smereh. Žaganje bo vpilo ves prah. Preprogo potem dobro stepite.

Okvire pri štedilniku dobro očistimo, ako še vroče namažemo z vazelinom in zdrgnemo s krpo iz raznih volnenih in bombažnih odpadkov ter jih ovijemo s staro nogavico.

povzročajo v naših hlevih občutno škodo, bodo po malem izginile.

Nekaj pridnih rok in malo spretnosti in naš trud se bo gotovo izplačal. Poskusi-mo!

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojmir
Reg. Videmske sodnije št. 47
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

do dvoma o Bogu. Samo še en korak! Tega oni ne vidijo, kakor da so udarjeni s slepoto. Treba jim je povedati. Greh, velik greh bi bil, ako bi to zamožali. Ze-iz globoke skrbi za Cerkev je treba storiti vse, da se stvar prepreči, si je obrisal čelo, na katerem so se mu nabrale kap-ljice mrzlega potu. »Ali ni upanja v u-speh?«

Potokar je naglo stopal po stezi, ki se je vila niz brda, da ga je Cedermac le stežka dohajal. V največji strmini je upo-časil korak.

»Upanje je vedno, je odgovoril z nego-tovim glasom. »Upanja ne smemo izgru-biti. Teško je le, ker še vedno tipamo v temi. Kdo je to povzročil? Koliko je stvar že dozorela? Vprašanja, na katera ne naj-demo odgovora. Če nevarnost jasno vidiš pred seboj, jo je laže odbiti. Usodno pa je, ako se tako dolgo bojuješ s sencami, da je vse izgubljeno.«

»Ali ni nobenega sledu, kako se je to začelo? Nič?«

»Pač. Je! Mislim, da se ne motim glede neposrednega povzročitelja. Sam si ga malo prej omenil.«

»Skubina!« je vzkliknil Cedermac.

»Ako dodaš še Kručila, ubogo šemo, ki je ves pod njegovim vplivom, ne boš o-brekoval, kakor me je sram to izreči.«
(Nadaljevanje sledi)